

Олександр В. Дорофєєв, Тамара М. Лозинська, Галина П. Пасемко
**ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ГАРМОНІЙНОСТІ
В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ СУБ'ЄКТАМИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І СТІЙКІСТЬ
АГРАРНОГО РИНКУ**

У статті запропоновано, що кількісним параметром оцінювання стійкості аграрного ринку може служити гармонійна пропорція. Доведено доцільність застосування принципу гармонізації в стратегічному управлінні суб'єктами економічної діяльності. Визначено, що розрахунки фінансової стійкості аграрних підприємств і цінової структури аграрного ринку згідно з принципом гармонійності об'єктивізують аналіз конкурентоспроможності підприємств і дозволяють приймати більш виважені рішення щодо їх цінової політики.

Ключові слова: принцип гармонійності; гармонійна пропорція; динамічна рівновага; аграрний ринок.

Форм. 2. Табл. 3. Рис. 1. Літ. 11.

Александр В. Дорофеев, Тамара Н. Лозинская, Галина П. Пасемко
**ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ГАРМОНИЧНОСТИ
В СТРАТЕГИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНИИ СУБЪЕКТАМИ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
И УСТОЙЧИВОСТЬ АГРАРНОГО РЫНКА**

В статье предложено, что количественным параметром оценки устойчивости аграрного рынка может служить гармоничная пропорция. Доказана целесообразность применения принципа гармонизации в стратегическом управлении субъектами экономической деятельности. Определено, что расчеты финансовой устойчивости аграрных предприятий и ценовой структуры аграрного рынка согласно принципу гармоничности объективизируют анализ конкурентоспособности предприятий и позволяют принимать более взвешенные решения относительно их ценовой политики.

Ключевые слова: принцип гармоничности; гармоничная пропорция; динамическое равновесие; аграрный рынок.

Oleksandr V. Dorofeyev¹, Tamara M. Lozinska², Galyna P. Pasemko³
**APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF HARMONY
IN STRATEGIC MANAGEMENT BY ECONOMIC ENTITIES
FOR AGRICULTURAL MARKET STABILITY**

The article suggests that harmonious proportion can be a quantitative parameter in estimation of stability of agricultural market. The need to apply the principle of harmonization in strategic management of economic entities is proved. It has been determined that in accordance with the principle of harmony calculation of financial stability of agricultural enterprises and the price structure of the agricultural market makes more objective the analysis of enterprises' competitiveness. This allows making more balanced decisions about their pricing policy.

Keywords: the principle of harmony; harmonious proportion; dynamic balance; agricultural market.

Peer-reviewed, approved and placed: 12.04.2016.

¹ Poltava State Agrarian Academy, Ukraine.

² Poltava State Agrarian Academy, Ukraine.

³ Kharkiv National Agrarian University, Ukraine.

Постановка проблеми. Якщо протягом XIX–XX ст.ст. однією з важливих проблем економіки, що привертала увагу багатьох учених, була проблема економічного зростання, то з кінця XX ст. актуальності набувають питання стійкості, збалансованості, стабільності, як економіки в цілому, так і окремих ринків. Встановлення ключової проблеми економіки стає більш полемічним, а визначення сутності таких термінів, за допомогою яких намагаються ідентифікувати стан економіки, найбільш бажаний для сучасного суспільства і майбутніх поколінь, здійснюється в досить широкому вербальному діапазоні.

Примітним у цьому відношенні є те, що спостерігається переосмислення економічних можливостей суспільства і навіть формування певного песимізму щодо ресурсної спроможності господарських систем забезпечити постійність кількісного та якісного росту стосовно задоволення потреб населення.

Проблеми стійкості економічних систем (їх здатності тривалий час перебувати в динамічній рівновазі) актуалізуються, коли стає зрозуміло, «що в сучасних умовах розвитку світового співтовариства відбувається деградація природних систем життєзабезпечення, збільшується диференціація не лише між бідними й багатими країнами, але і всередині» [11, 8] (*тут і далі перек. з рос. – О.В. Дорофєєв, Т.М. Лозинська, Г.П. Пасемко*).

Ця загальна проблема розбивається на безліч питань методологічного та прикладного характеру, зокрема тих, що стосуються трансформації управління (принципів, методів, механізмів тощо) згідно новітніх парадигм і концепцій, наприклад, концепції гармонійного управління.

Аналіз останніх публікацій. Концепція гармонійного управління в економічних системах є доволі новою, як з точки зору формування відповідної методології, так і з позиції її прикладного застосування. Але вона викликає підвищений науковий інтерес, оскільки дозволяє мати алгоритм обґрунтування й прийняття управлінських рішень, користуючись масивами даних, нестійких у часі (величинами цін, урожайності, продуктивності, доходів тощо). Найбільш відомими дослідниками гармонізації кількісних параметрів економічних процесів є О. Іванус [2], І. Крючкова [3], І. Прангішвілі [7], Е. Сороко [10] та деякі інші. Однак для напрацювання набору стандартних рішень щодо параметрів виробничої та ринкової діяльності суб'єктів господарювання потрібні більш масштабні дослідження в різних галузях економіки. Нами, наприклад, не знайдено жодної публікації в Україні (окрім авторських робіт), яка б стосувалася проблем гармонізації управління в сільському господарстві.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності застосування принципу гармонійності в стратегічному управлінні суб'єктами економічної діяльності з метою забезпечення стійкості аграрного ринку.

Основні результати дослідження. Пояснимо, що принцип гармонійності ідентифікується як основоположне правило побудови (трансформації) складних систем, згідно якого у співвідношенні частин цілого зберігається гармонійна пропорція [2; 7; 10]. Зміст гармонійної пропорції як кількісної міри гармонійності будь-яких систем полягає в такому: ціле можна подати у вигляді суми двох нерівних частин (0,62 і 0,38), співвідношення між якими вважається гармонійним.

Ідея гармонійності не є новою, але вона отримала додатковий поштовх до розвитку у зв'язку з розробленням у середині ХХ ст. теорії систем і виявленням проблеми збереження їхньої стійкості. Наростання мінливості та невизначеності майбутніх умов функціонування системи актуалізували пошук методів оцінки її стану та обґрунтування параметрів стійкості.

Якщо розглядати, наприклад, систему аграрної економіки з точки зору мінливості кількісних оцінок її складових і невизначеності майбутніх станів, то слід зауважити, що такі елементи, як обсяги виробництва окремих видів продукції, ціни на них, вартість виробництва, кількість об'єктів господарювання з боку пропозиції тощо досить важко спрогнозувати з достатньою точністю через те, що стан аграрного ринку суттєво детермінований природно-кліматичними чинниками та умовами конкуренції.

Парадоксально, але в конкурентному середовищі свобода аграрних суб'єктів господарювання в прийнятті управлінських рішень є ще більш обмеженою, ніж у доринковій економіці. Якщо в натуральному господарстві рішення власника приймалися лише з огляду на природний чинник, то в ринковому, перш за все, звертається увага на ціни, що й визначає структуру виробництва, витрати й доходи виробників.

Недаремно ризикованість визнається чи не найголовнішою особливістю підприємництва взагалі, а тим більше, пов'язаного із виробництвом сільськогосподарської продукції. А. Семиглазов і В. Семиглазов зазначають: «Для успішності бізнесу є неприйнятною позиція особи, що приймає рішення, як надто обережна (можна випустити вигідний шанс), так і позиція нерозсудливого оптиміста (можна понести великі збитки)» [8, 164].

Порівняно вища ризикованість ведення аграрного бізнесу обумовлює й порівняно складнішу проблему забезпечення фінансової стійкості. Варто зазначити, що існуючі в силу специфіки сільськогосподарського виробництва технологічні й господарські часові розриви (лаги), які змушують власників бізнесу вдаватися до фінансових запозичень, лише посилюють залежність суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування. Для невеликих сільськогосподарських підприємств сімейного типу або ферм з незначною і непостійною кількістю найманих працівників нестача обігових коштів взагалі є постійним спонукальним чинником до залучення кредитних ресурсів на різні терміни. Фінансова стійкість аграрних підприємств таким чином стає все помітнішою детермінантою прийняття управлінських рішень. Важливо забезпечити гармонійність окремих індикаторів фінансової стійкості аграрного підприємства, які досить часто розраховуються як співвідношення окремих частин цілого. Зокрема, коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів, який характеризує структуру фінансових ресурсів підприємства (КФС), розраховується як відношення суми позикових коштів до суми власного капіталу. Тобто, цей показник відображає співвідношення між окремими частинами загального капіталу, що є у даний момент у розпорядженні підприємства. Виникає питання: якими повинні бути нормативні (індикативні) значення цих показників?

Іншими словами, які параметри співвідношення частин цілого забезпечують підприємству найвищий ступінь виживаємості або збереження платос-

проможності й можливості ведення господарської діяльності протягом тривалого періоду? На наш погляд, наведені в методичних матеріалах [1; 6] рекомендовані значення відповідних показників не спираються на надійну аргументаційну основу, хоча й спостерігаються наміри експериментальним шляхом знайти оптимальне значення деяких показників, виходячи з критерію платоспроможності. Так, в одному випадку вказується, що максимальне значення коефіцієнту співвідношення позикових і власних коштів не повинно перевищувати значення 1,0 [6], в іншому – його значення повинно бути меншим за 0,5 [1].

За першого підходу передбачається, що сума позикових коштів може дорівнювати власному капіталу, але не перевищувати його, за другого – нормована сума позикових коштів має бути вдвічі меншою, ніж власний капітал. Таким чином, маємо суттєві розбіжності в поглядах на нормування деяких показників фінансової стійкості. Аналіз найбільш вживаних коефіцієнтів фінансової стійкості свідчить, що значна частина їх нормованих значень становить 0,5 (більше або не більше цього значення). Такі кількісні параметри відповідних коефіцієнтів свідчать про припущення, що оптимальний (гармонійний) стан фінансової стійкості підприємства може досягатися при розподілі певного цілого приблизно на дві рівні частини. У всякому разі, коли ми маємо нормоване значення $> 0,5$ (наприклад, коефіцієнт автономії), то фактичні значення на рівні 0,51 і вище дають впевненість керівникам у тому, що фінансовий стан підприємства є цілком прийнятним.

Однак дослідники у сфері гармонійного управління стверджують, що ділення цілого на дві рівні частини – це нестійкий стан цілого, а в більшості випадків хаос і невизначеність [4]. Гармонійним за їх спостереженнями є ділення цілого на дві нерівні частини – 0,618 і 0,382. Гармонійністю відзначається також послідовність Фібоначчі (1, 1, 2, 3, 5, 8 ...) та її інтерпретації, наприклад – 0,618; 0,618²; 0,618³ або: 0,618; 0,382; 0,236; 0,146 і т.д.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що оптимальні значення коефіцієнтів фінансової стійкості мають бути близькими до параметрів гармонійності. Так, доцільно, щоб уже згадуваний коефіцієнт автономії був не меншим за 0,618, а відношення оборотних активів до всіх активів перевищувало 0,382.

З метою об'єктивізації аналізу фінансової стійкості підприємств порівняємо коефіцієнт фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Полтавського району Полтавської області з пропорціями Фібоначчі (табл. 1).

Серед розрахованих в середньому за 14 років коефіцієнтів фінансової стійкості спостерігається помітне перевищення значень коефіцієнтів автономії, відношення оборотних активів до всіх активів і маневреності над пропорціями Фібоначчі.

Значення коефіцієнту автономії (КА), який розраховується як відношення власних коштів до валюти балансу, що на 14,6% перевищує пропорції Фібоначчі, свідчить про розумну поміркованість керівників і власників сільськогосподарських підприємств Полтавського району щодо формування активів господарств із залученням позикових коштів. Залежність підприємств від зовнішнього фінансування є некритичною. Водночас відхилення середнього значення коефіцієнта автономії від параметру гармонійності в бік його

Таблиця 1. Середні та гармонійні значення коефіцієнтів фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств*
Полтавського району Полтавської області, 2000–2013 рр., авторська розробка

Показники	Роки						В середньому 2000–2013 рр.	Пропорції Фібоначчі	Різниця, %
	2000	2005	2010	2011	2012	2013			
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів ($K_{ЕК}$)	0,031	-0,028	0,082	0,140	0,015	0,131	0,052	0,056	-7,1
Коефіцієнт автономії (K_A)	0,800	0,731	0,713	0,694	0,692	0,584	0,723	0,618	14,1
Коефіцієнт відношення оборотних активів до всього активів ($K_{ВОА}$)	0,803	0,426	0,438	0,480	0,537	0,552	0,427	0,382	19,1
Коефіцієнт структури фінансових ресурсів ($K_{СФ}$)	0,533	0,549	0,389	0,870	0,968	0,290	0,623	0,618	0,8
Коефіцієнт маневреності (K_M)	1,226	0,674	0,579	0,966	0,876	0,120	0,744	0,618	16,9
Коефіцієнт використання фінансових ресурсів ($K_{ФР}$)	0,013	-0,001	0,041	0,076	0,074	-0,049	0,031	0,035	13,0

* Розрахунки були зроблені по сільськогосподарських підприємствах, які надавали звітність до Державної служби статистики України.

збільшення може свідчити також про обережність у прийнятті рішень щодо техніко-технологічного оновлення, яке завжди потребує додаткових капіталовкладень, що можуть надходити як за рахунок інвестицій, так і за рахунок залучення кредитних ресурсів. Зниження коефіцієнта автономії у 2013 р. обумовлене розвитком загальноекономічних негативних тенденцій – подорожчанням ресурсів, знеціненням національної валюти, скороченням попиту на внутрішньому ринку, погіршенням доступу на зовнішні ринки. Погіршення умов доступу на зовнішні ринки спостерігалось і протягом 2014–2015 рр., чому зокрема сприяло квотування експорту сільськогосподарської сировини на європейський ринок та запровадження політики взаємного ембарго з боку України та Російської Федерації.

З огляду на низку причин, до аналізу яких ми не вдаємося в цій статті, у 2015 р. ціна на зерно пшениці на світовому ринку знизилася на 24% проти попереднього року [5]. Саме різновекторність зміни цін на ресурси (вони швидко зростали) і вироблену сільськогосподарську сировину (знижувалися на зовнішніх ринках і помірно зростали на внутрішньому) обумовили зниження коефіцієнта автономії сільськогосподарських підприємств, що свідчить про збільшення частки запозичень, залучених для формування їх капіталу, переважно оборотного.

Якщо розглядати інші коефіцієнти фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Полтавського району Полтавської області з точки зору дотримання гармонійності в управлінні фінансами, можна сказати таке. Значення коефіцієнту структури фінансових ресурсів дуже близьке до параметру «золотого перерізу», тобто протягом тривалого періоду (2000–2013 рр.) співвідношення позикових і власних коштів було максимально наближене до оптимального.

Коефіцієнт відношення оборотних активів до всього активів і коефіцієнт маневреності вказують на специфіку ведення сільськогосподарського виробництва в Полтавському районі, яка виражається в тому, що переважна частина фінансових ресурсів витрачається на формування оборотних активів і більшою мірою за рахунок власних коштів. Прогнозно, в умовах стагнації ринків і за досить високого рівня інфляції (46% у 2015 р.) спостерігатиметься подальше зниження обсягів вкладень в основний капітал, а отже і зростання коефіцієнта відношення оборотних активів до всього активів.

Незважаючи на те, що коефіцієнт ефективності використання власних коштів (КЕК) і використання фінансових ресурсів (КФР) є досить низькими і не характеризуються гармонійністю, їх додатні значення свідчать про окупність фінансових вкладень. Низька норма віддачі сільськогосподарських підприємств порівняно з промисловими чи торговельними є їхньою характерною рисою, обумовленою низкою об'єктивних чинників. Цей фактор має суттєвий вплив на формування аграрної політики в переважній більшості країн світу, уряди яких здійснюють бюджетну підтримку галузі.

Можна припустити, що гармонійність коефіцієнтів фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, яка свідчить про їх конкурентоспроможність, має позитивний вплив на весь аграрний ринок. Перш за все, це проявляється в його ціновій гармонізації. Тобто, розкид цін в діапазоні від міні-

мальної до максимальної за окремими видами продукції здійснюється із збереженням пропорції гармонійності у співвідношенні між мінімальною та максимальною ціною.

Аналіз цін реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами Полтавського району Полтавської області у 2013–2014 рр., розраховані на цій основі коефіцієнту гармонійності, свідчать про певне поліпшення стійкості аграрного ринку за цей період, хоча деякі його товарні сегменти перебувають у нестійкому стані.

У табл. 2 наведено узагальнені розрахунки цінової гармонійності окремих сегментів аграрного ринку зазначеного регіону за 2013 р. із використанням методологічних доповнень, запропонованих Л. Сергеевою [9], а саме, з введенням величин $Ц_{теор}^{\min}$ і $Ц_{теор}^{\max}$ для виявлення відхилень цінових значень реального ринку від гармонійного, розрахунок вказаних величин здійснюється таким чином:

$$Ц_{теор}^{\min} = \frac{Ц_{сер}}{(1 + 0,38)} = 0,72 Ц_{сер}; \quad (1)$$

$$Ц_{теор}^{\max} = \frac{Ц_{сер}}{(1 - 0,38^2)} = 1,17 Ц_{сер}^4 \quad (2)$$

де $Ц_{сер}$ – середнє значення фактичного цінового ряду.

Як бачимо, на деяких товарних ринках цінові співвідношення наближені до гармонійних (пшениця озима, ячмінь ярий, соя, продукція свинарства). Ринки відповідної продукції відрізняються стійкою конкурентною рівновагою і є стабільними з точки зору співвідношення попиту та пропозиції. При прийнятті управлінських рішень варто мати на увазі, що додаткові вкладення в маркетинг будуть неефективними, оскільки за їх допомогою не вдасться досягти суттєвого зростання продажу.

Параметри співвідношення мінімальних і максимальних цін на ринку молока і яєць дуже схожі, проте вони мають різну природу походження. На ринку молока зменшення діапазону розкиду цін обумовлено контролем над цінами з боку переробників-олігопсонистів, на ринку яєць – його монополізацією (у 2013 р. виробництво яєць здійснювало всього два підприємства). Різниця в цінах на молоко більшою мірою зумовлена якістю продукції, ніж результатами торгу між продавцем і покупцем. На таких ринках більш помітною має бути присутність держави (законодавча і податкова), яка унеможливить повне переміщення контролю над цінами до підприємств-монопсонистів або монополістів.

Найбільш негармонійними є відносини на ринку кукурудзи та зерна, соняшнику та продукції вирощування ВРХ. Перші два види продукції є стратегічно важливими з точки зору експортного потенціалу і саме ця обставина є

⁴ У розрахунках Л. Сергеевої [9, 168] допущена арифметична помилка: у автора $Ц_{теор}^{\max} = 1,13 Ц_{сер}$. Унаслідок цього співвідношення між $Ц_{теор}^{\min} / Ц_{теор}^{\max}$ не є гармонійним.

причиною великого розриву в цінах. Більш потужні підприємства-експортери скуповують відповідну продукцію в момент очищення ринку за найнижчими цінами, а потім перепродають за цінами світового ринку.

Ринок ВРХ через високу вартість виробництва, низьку платоспроможність, технологічну відсталість взагалі відрізняється непередбачуваністю. Час від часу виробники вдаються до різких скорочень поголів'я, що обумовлено розповсюдженням епізоотій або погіршенням ринкової кон'юнктури. Пропозиція такої продукції може здійснюватися за демпінговими цінами (рис. 1).

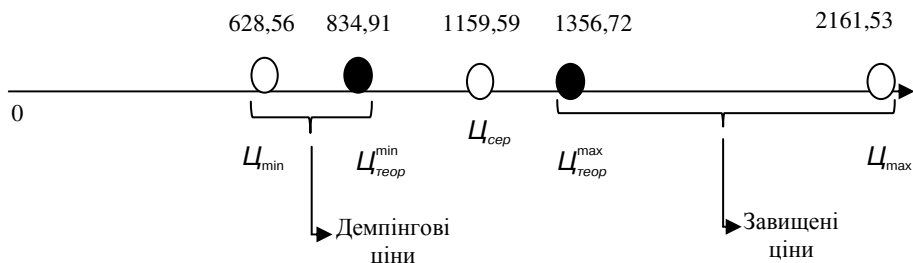

Рис. 1. Фактичні та розрахункові ціни (встановлені за гармонійною пропорцією) на ринку продукції вирощування ВРХ Полтавського району Полтавської області, 2013 р., грн/ц, побудовано за ідеєю [9]

У 2014 р. аграрний ринок Полтавського району Полтавської області, спираючись на потенціал самоорганізації і реагуючи на зовнішні подразники, демонструє більш гармонійну цінову структуру. Так, середнє значення U_{\min}/U_{\max} по усіх товарних сегментах у 2014 р. становило 0,61, що, по-перше, дуже близько до гармонійної пропорції (0,618), а, по-друге, свідчить про раціоналізацію відносин на ринку (табл. 3).

Для більшості видів продукції спостерігається скорочення цінових розривів, викликане рядом причин: падінням світових цін на аграрну сировину (ціни зовнішнього і внутрішнього ринків зближуються); зменшенням впливу торгів на ціни у світлі прогнозованої перспективи їх підвищення; врахуванням від'ємної динаміки платоспроможності, що, з одного боку, загальмувало ріст максимальних цін, а з другого – вплинуло на підвищення мінімальних цін.

Якщо порівнювати дані табл. 2 і 3, можна помітити, що протягом досліджуваного періоду майже на усіх товарних ринках відбулося підвищення U_{\min} , U_{\max} і $U_{\text{сеп}}$. У результаті колективних дій учасників ринку значення цін сформувалися в іншому діапазоні, однак співвідношення між ними стали більш гармонійними. За спостереженнями О. Івануса, перехід від одного стійкого діапазону цін до іншого при збереженні гармонійної пропорції відбувається під дією суб'єктивних розумових процесів керівників підприємств-конкурентів, які керуються мінімумом достовірної (істинної) інформації про майбутнє [2, 110–111].

Проте, маючи в арсеналі лише такий мінімум інформації, як значення мінімальних і максимальних цін, керівникам підприємств можна більш виважено підійти до прийняття рішень, керуючись принципом гармонізації.

Таблиця 2. Результати розрахунку фактичних і теоретичних параметрів гармонійності аграрного ринку Полтавського району Полтавської області, 2013 р., авторська розробка

Показники	Види продукції										Середнє
	Пшениця озима	Кукурудза на зерно	Ячмінь ярий	Соняшник	Соя	Молоко	Яйця курячі за 1000 шт.		Продукція вирощування		
							ВРХ	Свині	ВРХ	Свині	
L_{\min} , грн	107,00	58,71	112,37	188,18	281,48	322,53	674,64	628,56	1174,07		
L_{\max} , грн	186,45	162,86	162,87	725,2	407,29	400,00	784,03	2161,23	1755,66		
$L_{\text{сєр}}$, грн	136,43	94,57	142,00	327,37	333,86	340,59	729,34	1159,59	1461,54		
$L_{\text{теор}}^{\text{нп}}$, грн	98,23	68,09	102,24	235,71	240,38	245,23	525,12	834,91	1052,31		
$L_{\text{теор}}^{\text{лєк}}$, грн	159,62	110,65	166,14	383,02	390,62	398,49	853,33	1356,72	1710,00		
L_{\min}/L_{\max}	0,57	0,36	0,69	0,26	0,69	0,81	0,86	0,29	0,67		0,58

Таблиця 3. Результати розрахунку фактичних і теоретичних параметрів гармонійності аграрного ринку Полтавського району Полтавської області, 2014 р., авторська розробка

Показники	Види продукції										Середнє
	Пшениця озима	Кукурудза на зерно	Ячмінь ярий	Соняшник	Соя	Молоко	Яйця курячі за 1000 шт.		Продукція вирощування		
							ВРХ	Свині	ВРХ	Свині	
L_{\min} , грн	108,25	112,2	135,29	290,13	372,9	324,16	709,30	818,85	1316,92		
L_{\max} , грн	233,49	284,92	177,48	690,05	479,33	450,00	1109,82	1574,47	1758,05		
$L_{\text{сєр}}$, грн	162,97	152,57	193,83	347,74	601,94	362,82	909,58	1270,39	1520,64		
$L_{\text{теор}}^{\text{нп}}$, грн	117,34	109,85	139,56	250,37	433,40	261,23	654,88	914,68	1094,86		
$L_{\text{теор}}^{\text{лєк}}$, грн	190,67	178,51	226,78	406,85	704,27	424,50	1064,18	1779,15	1064,18		
L_{\min}/L_{\max}	0,46	0,39	0,76	0,42	0,78	0,72	0,64	0,52	0,75		0,61

Висновки. Успішність функціонування системи аграрного ринку пов'язана з його здатністю тривалий час перебувати в стані динамічної рівноваги та наявним потенціалом самоорганізації суб'єктів аграрного ринку. Доступні результати попередньо здійснених досліджень свідчать, що кількісним параметром оцінки стійкості аграрного ринку може служити гармонійна пропорція. Авторська верифікація висунутих припущень дозволяє стверджувати про доцільність застосування принципу гармонізації в стратегічному управлінні аграрними підприємствами. Розрахунки фінансової стійкості аграрних підприємств і цінової структури аграрного ринку Полтавського району Полтавської області згідно з принципом гармонійності об'єктивізують аналіз конкурентоспроможності підприємств і дозволяють приймати більш виважені рішення щодо їх цінової політики.

1. Аналіз фінансової стійкості підприємства // www.pidruchniki.com.
Analiz finansovoi stiiikosti pidpriyemstva // www.pidruchniki.com.
2. *Иванус А.И.* Гармоничное управление инновационной экономикой в условиях неопределенности. – М.: ЛИБРОКОМ, 2012. – 208 с.
Ivanus A.I. *Garmonichnoe upravlenie innovatcionnoi ekonomikoi v usloviiakh neopredelennosti.* – М.: LIBROKOM, 2012. – 208 s.
3. *Крючкова І.В.* Макроструктурні фактори розвитку економіки України та Закон золотого перерізу // *Економіст.* – 2005. – №9. – С. 26–30.
Kriuchkova I.V. *Makrostrukturni faktory rozvytku ekonomiky Ukrainy ta Zakon zolotoho pererizu* // *Ekonomist.* – 2005. – №9. – S. 26–30.
4. *Кузьмин Б.И.* «Золотое сечение» поможет внести гармонию в бесконечный хаос // *Смена.* – 25.01.1995. – С. 6.
Kuzmin B.I. *«Zolotoe sechenie» pomozhet vnesti garmoniiu v beskonechnyi khaos* // *Smena.* – 25.01.1995. – S. 6.
5. *Павленко О.* Україна на зовнішніх аграрних ринках. Як компенсувати втрату ринку РФ // *Європейська правда.* – 23.09.2015.
Pavlenko O. *Ukraina na zovnishnikh ahrarynykh rynkakh. Yak kompensuvaty vtratu rynku RF* // *Yevropeiska pravda.* – 23.09.2015.
6. Показники фінансової стійкості // www.fin-admin.com.
Pokaznyky finansovoi stiiikosti // www.fin-admin.com.
7. *Прангیشвили І.В., Иванус А.И.* Системная закономерность золотого сечения, системная устойчивость и гармония // *Проблемы управления.* – 2004. – №2. – С. 2–8.
Prangishvili I.V., Ivanus A.I. *Sistemnaia zakonornost zolotoogo secheniia, sistemnaia ustoiichivost i garmoniiia* // *Problemy upravleniia.* – 2004. – №2. – S. 2–8.
8. *Семиглазов А.М., Семиглазов В.А.* К вопросу использования «золотого сечения» в экономико-управленческих задачах // *Доклады ТУСУРа.* – 2009. – №1, Ч. 1. – С. 162–167.
Semiglazov A.M., Semiglazov V.A. *K voprosu ispolzovaniia «zolotoogo secheniia» v ekonomiko-upravlencheskikh zadachakh* // *Doklady TUSURa.* – 2009. – №1, Ch. 1. – S. 162–167.
9. *Сергеева Л.Н., Манжура Е.Н.* Моделирование ценовой структуры неоднородных рынков // *Бізнес Інформ.* – 2011. – №4. – С. 168–173.
Sergeeva L.N., Manzhura E.N. *Modelirovanie tcnovoi struktury neodnorodnykh rynkov* // *Biznes Inform.* – 2011. – №4. – S. 168–173.
10. *Сороко Э.М.* Структурная гармония систем / Под ред. Е.М. Бабосова. – Минск: Наука и техника, 1984. – 268 с.
Soroko E.M. *Strukturnaia garmoniiia sistem* / Pod red. E.M. Babosova. – Minsk: Nauka i tekhnika, 1984. – 268 s.
11. *Третьякова Л.А.* Проблемы обеспечения экономической устойчивости аграрного сектора экономики // *Образование, наука и производство.* – 2012. – №2. – С. 8–14.
Tretiakova L.A. *Problemy obespecheniia ekonomicheskoi ustoiichivosti agrarnogo sektora ekonomiki* // *Obrazovanie, nauka i proizvodstvo.* – 2012. – №2. – S. 8–14.